

Exil jako osud

Exil je osudem lidí pera, básníků a literátů od chvíle, kdy Platon prohlásil, že v ideálním státě nemají básníci co dělat a kdy Seneca – na pouti do exilu – pochopil, proč nemá člověk vlastnit víc, než cestou unese. Pomineme-li osm tisíc roků známé stěhování národů, je zkušenost exilu zkušeností autorů všeho druhu, opakováním, které bylo mnohokrát zaznamenáno a ještě častěji pohřbeno zapomněním. Je to osud mnoha známých a mnoha neznámých. Naše století má v tomto ohledu prvenství. Nikdy nemuselo tolik lidí hledat exil, aby si zachránili holý život, když už ne pouhou možnost psát, být svéprávní a svobodní, zodpovědní za každé slovo, jako v revolucích, převratech a válkách – z toho dvou světových. Stačilo by jmenovat jen ruské a potom německé básníky a spisovatele. Potom čínské a jiné asijské autory. Básníky, dramatiky a spisovatele z Afriky.

Na bienále v Benátkách v roce 1979, kam sezvala italská vláda exilové umělce z celého světa, jsem potkal tolik lidí, kteří odešli z domova a utekli se do ochrany exilu s holýma rukama, bez zavazadel, někdy s rukopisem, často bez něj, že by mohli založit město. Nechci opakovat, co znamená exil pro umělce slova. Co ztratí a co už v sobě a kolem sebe pohřbí navždy. Nechci opakovat nevyčísitelnou ztrátu miliard neviditelných kořínků, neviditelné tkáně zdrojů energie nebo inspirace, jimiž se napájela jejich schopnost, jejich

se nestydíte, dělat to tady. Nevíte snad, že tady bydlí spisovatel Viktor Hugo? Muž odpověděl vesele: Viktor Hugo? To jsem já. Některý exil končí šťastně. Spisovatel může i v nejhorším případě pokračovat tam, kde přestal. Mnoho exilů končí nešťastně. Ne každý strom je možné přesadit. A potom je každý exilový osud jiný, asi jako se každý člověk liší otisky prstů. Exil zároveň není jen důvod k nářku. Na mnoho autorů má exil kladný vliv. Autor si ověří schopnost a sílu svého talentu, svou vytrvalost, další možnosti svého umění. Hledá nové čtenáře. Někteří spisovatelé v exilu, jako Conrad, Nabokov, Kundera, Brodskij, ovládnou nový jazyk a obohatí se jako někdo, kdo dostane vzácný dar dvakrát. Autor v exilu si někdy plným právem smí připadat jako pták Fénix, který povstává ze svého popelu. Jistě to není snadné a není to pro slabé. Není to pro malomyslné. Ale autor, který se nenechá umořit steskem a potížemi, si v nové zemi ověří hloubku svého přesvědčení, naučí se dívat na svět novými očima, pochopí úžasnou možnost nosit si domov jako šnek svůj domeček kamkoli jde, odkudkoli se vrací. Autor v nové zemi může získat nové čtenáře. Rozšíří si obzor.

A pomalu získává ztracenou rovnováhu, bez které se zdá blízko, co je daleko, a daleko, co je blízko, černé bílé a bílé černé. Je to ona neviditelná rovnováha, o které se nemluví a která znamená pro člověka tolik jako gravitace pro hvězdy nebo přitažlivost Země. Jsme v nové zemi jako provazolezci, kteří ško-
brtají na visutém laně,

vysoko nad zemí, v situaci nebezpečné životu. Někdy se to skoro podobá sebevraždě. Vzhledem k výsledkům, k příliš riskantnímu počínání, vezmeme-li v úvahu, že největší výzbroj spisovatele je jeho citlivost. Zajisté je exil nejkrušnější, nejskromnější existence, kde se i z nejdružnějších stávají nezkratní individualisté a kde jen málokdo uspěje umělecky i materiálně. Exil je něco, co oduševňuje. Co promění morální hodnoty v onen pevný bod, který si představoval Archimédes ve vesmíru, aby mohl pozvednout Zemi. Ve volbě mezi svobodou a nesvobodou volí autor – exulant volnost. Mezi lepším a horším volí to čistě.

Nechci být patetický. Exil je za určitých okolností duše toho, co je doma jen tělem. Exil je hlas, když domov oněmí. Exil je prodloužená ruka schopná pohybu, když domov ochromí. Exil je křik, který volá mezi umlčenými po spravedlnosti a protestuje proti křivdě, když je domov bezbranný a bezprávný. Exil, minulý, současný i budoucí, je součástí naší existence. ■

Některá jízdenka už není zpáteční...

hypnotická síla, jejich nadání, jejich dar pozorovat, vnímat, posuzovat a rozumět i sdělit, ona neviditelná rezonance, která rozeznává slovo jako srdce zvonu jeho ozvučné stěny. Ten, kdo byl ve své zemi jako ryba ve vodě, aniž o tom musel uvažovat, je znenadání ryba na suchu. Prostředí, lidské vztahy, přátelé a stromy, jídlo, písně, všechno je jiné. Možná ne lepší nebo horší, ale odlišné. Řeč je jiná než jazyk snů. Ozvěny nesouznější s obrazem akce. To, co poznal člověk doma v setině vteřiny, se mění v hádanku v nové zemi. Zvyky, šaty, prostředí, všechno vyvrací staré představy. Najednou je nejsilnější z pocitů stesk.

Místo výhledů se objeví návraty. Některý exil, jak víme, nemá naději. Některá jízdenka už není zpáteční. Některý exil trvá do konce života. Asi není každý exulant tak šťastný jako Viktor Hugo, který se vrátil do rodné Paříže už za deset roků. Je známá anekdota, že měl – už skoro doma – malou potřebu a využil stín temné ulice a domu. Domovnice mu vyčínila: že